

TURGUT ÖZGÜNEY
PLOTINUS
YENİ PLATONCULUK

BEYAZ BAYKUŞ: 55
FELSEFE: 5

TURGUT ÖZGÜNEY / PLOTINUS

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü,
yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Özlem Küskü

Yayın Koordinatörü: Kaan Cumalıoğlu

Editör: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştı

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Beyaz Baykuş: Kasım 2021
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-480-0

© Beyaz Baykuş

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

facebook.com/beyazbaykusyayinlari

twitter.com/beyazbaykusy

instagram.com/beyazbaykusyayinlari

www.beyazbaykus.com

Destek Dukkan

Deniz Ofset – Çetin Koçak

Sertifika No. 48625

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

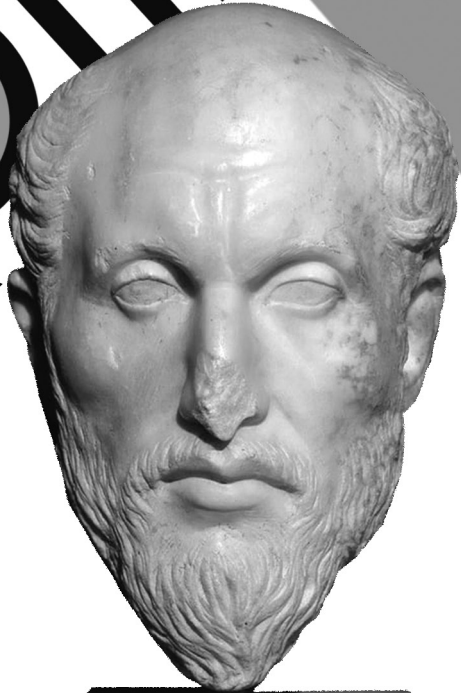
Tel. (0) 212 613 30 06

BÜYÜK DÜŞÜNÜRLERDEN
YAŞAM BİLGELİĞİ
TURGUT ÖZGÜNEY

PLOTINUS

YENİ PLATONCULUK

BEYAZ BAYKUS

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Hayatı	11
Plotinus Üzerine 10 Yıl Önce Yaptığım Çalışma.....	15
Ammonius Sakkas (İS 175-242).....	17
Plotinus'un Metafiziği	19
Sudur Teorisi.....	23
Kozmoloji.....	25
En Yüce Zekâ'nın Eylemi	27
Bir veya Mutlak	28
Bir'in Parıldayışı.....	29
Zekâ'nın Logosu (Nefs)	31
Uranos-Kronos-Zeus veya Cevherlerin Hiyerarşisi	33
Nefs-Zaman-Mekân	35
Ebediliğin Hareket Eden Sureti: Zaman	36
Evrensel Nefs ve Bireysel Nefs	37
Nefslerin Kozmik İşlevi	39
Nefslerin Ahlaki Kaderi.....	40
Manevi Arınma	41
Hipostaslar.....	44

Bir (Hen) Doktrini.....	45
Kathados (Düşüş, İniş, İlk Günah)	48
Bilinç	49
Tanrı Anlayışı	50
Ruh Öğretisi	52
İnsanı Tanrı'ya Götürecek Yolun 3 Geçidi Vardır.....	55
Âlemdaki Hareketlerin Dayandığı Kanun.....	56
Neden-Sonuç	57
İki Türlü Nefs Vardır.....	58
Erdemler.....	59
Plotinus'un Diyalektik Anlayışı	60
Plotinus'un Estetik Anlayışı.....	65
Plotinus'un Felsefi Görüşü	68
Plotinus'un Aristoteles Metafiziği'nin	
Amacı Olan 4 Nedeni Yorumlaması	69
Porphyre (İS 233-305)	70
Porphyre'nin Ahlak Anlayışı.....	76
Üç Hipostas Hakkında.....	79
Porphyre'nin Eserlerinden Örnekler	83
Kaynakça	159

ÖNSÖZ

Plotinus, öğretmeni Ammonius Sakkas'tan aldığı eğitim ve ilhamla, metafizik spekülasyon (kurgu) ile mistik olarak yaşanmış olanın birliğini insanda uyandırabilecek en çarpıcı örneklerden biridir. Enneadların da kendinden önce gelen tüm felsefi akımları (buna Aristoteles de dahil) kucaklayan öğretisi birçok noktada Tibet Hikmeti'ne, "sessizliğin sesine" benzerlik gösterir. Hikmeti keşfetme tutkusunda olan nefslerin bütün şiiirini ve diyaloglarını Plotinus'ta bulabilirsiniz.

Enneadlar "Bir" in tezahürünün muhteşemliğini ve beşeri nefsi gerçek bir arınmayla "Bir" ile yeniden bütünleşmeye götüren uzun ve zorlu yolu bizlere tasvir etmektedir. Plotinus'un öğretisi sakin ve sessiz İyonya (bugünkü İzmir ve Ege kıyıları) koyunda bulunan Eleusis'teki gibi "Misterler Ekolü" ile benzerlik göstermektedir. Sözleri Eleusis'in *Telesterion*'unda nefsin sembolü olarak gösterilen ve yere düşen buğday tanesi misali, bireyselleşmenin karanlık ve gizli çabasının verimli ve yoğun sessizliğini taşımaktadır. *Plotinus için önemli olan kendini tatmin etmek ve meraktan dolayı bilgiyi aramak değil, okyanusa doğru akan nehir gibi ölümsüzlük kaderini doğal olarak yerine getirmektir.*

Turgut Özgüney

*İnsanın amacı her şeyin üstünde
olan Tanrı'yla mistik bir
birleşme olmalıdır. İnsan bu
yüce erdeme Esrime "Extasis"
yoluyla varır.*

*“Bir bedenim olduğu için
utanıyorum” diyen Plotinus
ölürken kendisine ne hal içinde
olduğu sorulduğunda,
“İçimdeki Tanrısal tözü azat
etmeye uğraşıyorum” demiştir.*

Plotinus yaşamı bir dramaya benzetir:

- ◆ Oyuncu makyajını değiştirir ve yeni bir role bürünür.
- ◆ Ölmek, bir oyuncunun kostümünü değiştirmesi gibi beden değiştirmesidir.
- ◆ Bir bedeni terk etmek, bir oyuncunun söyleyecek daha başka sözü kalmadığında sahneden çekilmesi gibidir.
- ◆ Ruh dışıldır ve sözü doğurabilen bir rahme sahiptir.
- ◆ Pagan tanrıça Afrodit göklerin Afrodit'idir. Burada ise “dünya” fahişe olmuş Afrodit'tir. Yine de ruh daima bir Afrodit'tir. Bu Afrodit'in doğumunu ve onunla birlikte doğan Eros'u anlatan mittir.

HAYATI

Plotinus'un yaşamını, dostu ve öğrencisi Porphyre'nin yazılarından biliyoruz. Ailesi Mısır'a yerleşmiş ve Plotinus, Likopolis şehrinde doğmuştur. Mısır o zamanlar Roma İmparatoru Septimus Severus'un egemenliği altındaydı. Plotinus 28 yaşına geldiğinde felsefeye ilgi duymuş ve birçok filozofu dinlemiş, fakat bir türlü tatmin olamamıştı. Sonunda aradığı öğretiyi İskenderiyeli Ammonius Sakkas'ta bulmuş ve onun yanından 11 yıl ayrılmamış, en yakın dostu ve öğrencisi olmuştur. Daha sonra İmparator III. Gordianus'un İran'a açtığı sefere doğu dinlerini öğrenmek üzere katılmış fakat Romalılar savaşta mağlup olunca Plotinus doğuyla ilgili tasarılarından vazgeçmiş ve Roma'ya yerleşmiştir. Orada kurduğu felsefe okulunda ölümüne kadar sürekli olarak 25 yıl felsefe eğitimi vermiştir.

Plotinus Roma'da herkes tarafından sevilen ve saygı gören bir kişiydi. Kendisi Roma'da "Tinsel Direktör" olarak anılıyordu. Platon'a olan hayranlığı yüzünden okuluna "Yeni Platonculuk" adını vermiştir. Dinleyicileri arasında pek etkin kişiler bulunmaktaydı. İmparator Gallienus ve İmparatoriçe Salonina'dan yakın ilgi görüyordu. Gallienus, bir ara Campania'da Platon'un cumhuriyetini kurması için Plotinus'a toprak vermeyi düşünmüş, fakat imparatorun yakınları onu bu isteğinden vazgeçirmişlerdir.

Plotinus hayatını kanaat ve perhiz içinde geçirdi. Çileciliği, coşkusu, kendini unutacak kadar araştırmalara dalmış olması, bütün öğrencileri üzerinde derin izler bıraktı. İfadesi bozuk akıl yürütmede deha sahibi idi. “*Bir bedenim olduğu için utanıyorum*” diyen Plotinus, portresinin çizilmesini istemez, doğum yeri ve soyağacıyla, yani bedensel hayatı ile ilgilenmez, “manevi hal” içinde yaşardı.

İmparator Gallienus öldürülünce Plotinus’un sağlığı bozuldu, durumu kötüleşti. Ölümlerinde kendisine ne hal içinde bulunduğu sorulunca “*İçimdeki Tanrısal tözü azat etmeye uğraşıyorum*” cevabını vermişti.

Plotinus’un mistisizmi İslam tasavvufuna da derinden etki yaptı. İbni Arabi ondan çok etkilenmiş, İslam tasavvufunda onun öğretisi “İşrakîyye” adını almıştır ki buna “Nurlanmak” (İllumusime) adı da verilir.¹

Yunanlılar Plotinus’u, Numenius’un doktrini benimsemekle suçlamışlardı. Plotinus, bunlara karşılık verme görevini Amelius’e vermiş, o da bu konuda Porphyre’ye ithaf ettiği bir eser yazmıştır. Plotinus arkadaşları Erennius ve Origen ile birlikte Ammonius’un gizli öğretisini açığa vurmamak için sözleşmişlerdi. Fakat Erennius ve Origen sözlerinde durmamış, Plotinus ise verdiği sözü tutmuş, yalnız kendisine yöneltilen sorulara ve itirazlara cevap vermiştir. Plansız ve yöntemsiz, okunması güç, yarım cümle ve sözcüklerden ibaret olan eserlerini pek çabuk yazar, az uyur, yazdığını bir daha okumaz, anlatırken araya giren türlü engellere karşın yarım bıraktığı yerden tekrar başlayarak düşüncelerini tamamlardı. İfadesi bozuk fakat akıl yürütmede deha sahibi, hayal gücü son derece güçlü,

1. Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 136; Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 131, 132; Fernand Schwarz, *Kadim Bilgiğin Yeniden Keşfi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 185-187; Cemil Sena, *Filozoflar Ansiklopedisi*, Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979, s. 622, 623

inandıklarını ve düşündüklerini anlatan bir filozoftu. Porphyre bu eserleri üç bölüme ayırmıştır:

Porphyre Roma'ya gelmeden Plotinus'un yazdığı 21 kitap
Porphyre'nin Roma'da kaldığı 6 yıl içinde yazdığı 24 kitap
Mutluluk, Kayra, Zihin, Zihnin Üstünde Olan ve Aşk adını taşıyan 5 kitap

Ölümünden önce yazdığı 4 kitap daha vardı. Bunlar, *Şerrin Niteliği ve Kaynağı, Yıldızların Etkisi, İnsan ve Hayvana Dair, İlk Hayır ve Diğer Hayırlar*.

Plotinus 3. sıradaki 5 kitabı, o zamanlar Sicilya'da bulunan Porphyre'ye göndermişti. İşte *Enneades* (Dokuzluklar) adını taşıyan ünlü eser, bu 4 eserin içindeki kitapların dokuzlardan 6 kısıma ayrılmış olan bir külliyesidir. Porphyre'den başka Plotinus'un ölüm yatağındaiken gözden geçirdiği ve Hekim Ostakius'tan kalan külliyyat da Porphyre'ninkilerle aynıdır. Bunlar da 6 cilttir. Dokuz sayısının kutsallığına dayanarak sınıflanmış olan bu 6 cildin konuları şunlardır:

Ruhla beden ilişkisi ve ahlak.

Âlem sisteminin betimlenmesi, metafizik.

Kader, kayra, aşk.

Nefs.

Ruh.

Düşünceler ve sayılar sistemi, yani BİR, varlık.

Plotinus'un tüm bu eserleri rasgele yazmış olduğu, sistemsizliğinden bellidir. Fakat insandan Tanrı'ya kadar insan zihninin merak ettiği her sorunu geniş ve derin bir anlayışla

incelemiştir. Plotinus geometri, aritmetik ve mekanik de biliyordu. Astrolojiyi de öğrenmiş fakat bunun hakikat açısından gerekli olmadığını fark ettikten sonra bu bilimi reddetmişti. Plotinus halk dininin mitolojik inançlarını akıl yoluyla yorumlamış, yıldızları incelemiş, Hristiyanlığı OLİMPOS tanrıları olan Daimonları ihmal ettiği için eleştirmiş, gaipten haber vermeye çalışan kâhinlik, falcılık ve münecimlik gibi sanatları reddetmiş, Mutlak BİR'e kendi içinde tapınmayı âdet haline getirmişti. Öğrencisi Amelius onu tapınağa götürmek istediği zaman “*Tanrılar bana gelmelidir, ben onlara gitmem*” demiştir.

Plotinus, bir gün dersini dinlemeye gelen sınıf arkadaşları Origenus ve Longinus’u görmüş, Plotinus utanmış ve susmuş, bunun üzerine Longinus, derse devam etmesini Plotinus’tan rica etmiş. Plotinus, “*Kendilerine anlatılacak şeylerin hepsini bilen insanların önünde ders verilemez*” demiştir.

Zerdüş’tün yazılarının derin anlamını ve özünü Platon’un anlamadığını ileri sürenlere *Bilgicilere Karşı* adlı eserinde karşılık vermiştir.²

2. Cemil Sena, s. 623-626

PLOTINUS ÜZERİNE 10 YIL ÖNCE YAPTIĞIM ÇALIŞMA

Eklampsis (esrime) Tanrı'yla mistik birleşme, akıldan daha üstün bir bilme aracıdır. Plotinus'a göre akıl, ikilikten kurtulmadığı için hakikati anlayamaz. Bir tarafta aklın kendisi, diğer tarafta aklın düşünceleri, kavramları vardır. Aklın ürettiği kuşuklar, zanlar, üzüntü ve sıkıntılar vardır. Diyalektik akıl yürütme, akli ikilikte bırakır.

Esime esnasında çokluktan, bilinçten ve kişilikten kurtulan ruh, Tanrı ile birleşir. Bu hal “ölmeden evvel ölme” halidir. İslam inancında bu duruma “fenafillah” adı verilir. Erdemler, ruhun içsel nitelikleridir. Ebedi kanun Tanrı'dan çıkıp tekrar Tanrı'ya dönmektir. Eğer bu halin tam olarak bilincine varırsak, o zaman “Eve Dönüş Mitosu” daha anlamlı hale gelebilir (Mircea Eliade'nin Eve Dönüş Mitosu'nu hatırlayınız).

Tanrısal nitelikler, nesnelerin idealarıdır. Nesneleri tümel olarak ifade ederler. Plotinus'un söylediği “*Tanrı iyilikçi değildir, salt iyiliktir*” önermesi, iyilik tümelini ifade eder. Bu tümel, kendisini doğadaki tikeller aracılığıyla tekilleştirir dersek, Hegel'in aklını kullanmış oluruz.

“Salt Güzellik” demek, güzelliğin tümeli ya da “Güzellik İdeası” demektir. Bu durum; kendisini tikellerdeki tümel güzelliği görebilen, ancak esime halindeki Tanrısal bir bakışı gösterir ve

insan o zaman “Aşk” yaşar. Buna Contemplation (Seyr-ü Temaşa) denir.

Plotinus’un, “*Bir’den uzaklaşan ışık yokluğun karanlığında söner*” deyişi, insanın dikkatini bu âlemden kurtarıp içindeki Tanrısal kıvılcıma, “Daimon”a yöneltmesi (döndürmesi) gerekliliğini gösterir.

AMMONIUS SAKKAS (İS 175-242)

İskenderiye’de doğdu. Ammonius Sakkas’ın unvanı “çuval ham-malı” idi. Ailesi Hıristiyan’dı. Hıristiyan inançları konusunda kuşkuya düştü ve Hıristiyan inançlarını terk etti. Çalışmalarını felsefe alanında yoğunlaştırdı. Hayatı boyunca “Ezoterik Felsefe” ile ilgilendi. Platon ve Aristoteles felsefeleri üzerine çalışmalar yaptı. Bunları “Birliçe” ve aynı “Nous” a getirip öğrencilerine aktardı.

Sokrates gibi yazılı eseri yoktur ama canlı eseri vardır, Plotinus gibi... Plotinus onun görüşlerini “felsefe dizgesi” haline getirdi. Sakkas’ın İskenderiye’de okul açtığı, derslerini, söyleşi biçiminde yaptığı, görüşlerini soru-cevap düzeni içinde açıkladığı söylenir. Sakkas’ın görüşleri Yeni Platonculuğun ilkelelerini oluşturmuştur. Öğrencileri arasında Plotinus, Origenes, Longinus gibi felsefe tarihinde önemli yer tutan filozoflar vardır.

Sakkas’a göre Varlık, Ruh ve Madde olmak üzere iki bölümlüdür. Temel varlık ruhtur, madde ikincildir. Madde ruhun görünüş alanına çıkışıdır. Madde ruhun görünüşüdür. Ruh ölümsüzdür, bölünmez bir birliktir. Ruh kendi hareketinin kaynağıdır. Tüm bireysel ruhlar, ruhların kaynağı olan “Evren Ruhu”ndan çıkmışlardır, yani “Tanrısal Öz”den.